

VOORAF

DICK DE JONG

Het lijkt wel of alles wat er aan gras, planten en struiken groeit veel mooier groen is dan in andere jaren. Dieper groen, moet ik misschien wel zeggen. Zou dat komen doordat we – weer – zo'n droog voorjaar hebben gehad? Intussen is er weer flink wat regen gevallen, maar of het genoeg is, durf ik niet te beweren. Wel weet ik dat het gras groeit als kool. Ik ben geen boer, althans niet praktiserend, maar ik heb wel een stukje grasland. Achter in mijn tuin ligt een stukje groen natuurlijk tapijt van ruim 500 m², dat elke week moet worden gemaaid. Aan dat feit herleid ik mijn conclusie over die groei. Misschien niet reëel, maar wel concreet.

Er is nog iets dat me de laatste tijd opvalt. Die prachtige wolkenluchten, die we boven ons kunnen zien. Ik heb me heel wat keren afgevraagd of die luchten er vroeger ook waren. Daarbij probeer ik me de momenten te herinneren dat ik op een mooie dag in het groene gras lag om het verloop van de wolken te volgen. Om te ontdekken welke figuren er zich boven me afspeelden.

COLUMN

LIESBETH LEENMAN-KROON

DE KNECHT.

In de jaren vijftig was mijn vader boerenknecht op boerderij De Koperen Knop in Hardinxveld-Giessendam. Bij de laatste boer die daar als zodanig woonde en werkte, Hannes Muilwijk. De verhalen daarover werden in de loop van mijn jeugd regelmatig opgedist en herhaald; het leken vertelsels uit een vorige eeuw, een lang vervlogen verleden. Met de hand melken, paard-en-wagen, met de zeis maaien... Dat was inmiddels pure nostalgie.

Mijn vader, die toen al in de twintig was, was daar, naar wat ik begrepen heb, niet 'intern'. Of dat in die tijd überhaupt nog voorkwam, weet ik niet. In mijn informatiebron, het boek 'Het vergeten landleven', wordt dat niet vermeld. Wel dat knechten (nog) vroeger over het algemeen al jong bij het bedrijf binnengehaald werden.

Twaalf, dertien jaar misschien? Niks verdere scholing; de vervolgoopleiding lag op de boerderij. Daar had het knechtje zelf weinig over te zeggen en zelfs financieel telde hij zelf niet mee. Zijn 'salaris' werd als jaarbedrag uitbetaald, aan de familie.

Boerenknecht Jacob Kroon

Er zullen zeker potige knapen bij gezeten hebben die niks liever deden dan de handen uit de mouwen steken en hard aanpakken. Maar evengoed kan ik me zo voorstellen dat er jongens waren die van een heel andere toekomst droomden. Die het ook maar niks vonden om in te moeten wonen bij een vreemde familie. Te moeten slapen in een afgetimmerd hokje in de stal, het knechtenkamertje. Vaak boven de koeien, zodat die meteen in de gaten konden worden gehouden.

's Winters ijskoud en 's zomers bloedheet. 's Morgens om een uur of vier het bed uit om te gaan melken. Lange dagen, zwaar werk in allerlei weersomstandigheden. Niks te willen hebben, gewoon gehoorzamen. Een andere tijd, waar jongens van

die leeftijd nu zich geen voorstelling van kunnen maken. Die hebben over het algemeen zelf een keuze tussen jong gaan werken of verder studeren. Is nostalgie op zijn plaats wat dit betreft? Wie zal het zeggen? Mijn vader in de jaren vijftig had een keuze. En daarom golden zijn verhalen over de boerderij voor ons al als verleden tijd.

LEKDIJK 3 TIENHOVEN AAN DE LEK MANON STREEFKERK-SLOCKERS

De boerderij van de familie De Hoop ligt sinds de herindeling in 2019 op de grens van de provincie Utrecht en Zuid-Holland, aan de Lekdijk met langszij de ruilverkaveling. De eigendomsbewijzen van deze boerderij stammen uit de 18e eeuw. De familie de Hoop heeft De boerderij sinds de crisisjaren dertig van de vorige eeuw in het bezit. Toentertijd is de boerderij in één keer gebouwd, alhoewel hij vanaf het begin door meerdere gezinnen is bewoond. Van oudsher koeienboeren en er hoorde een boomgaard bij de boerderij.

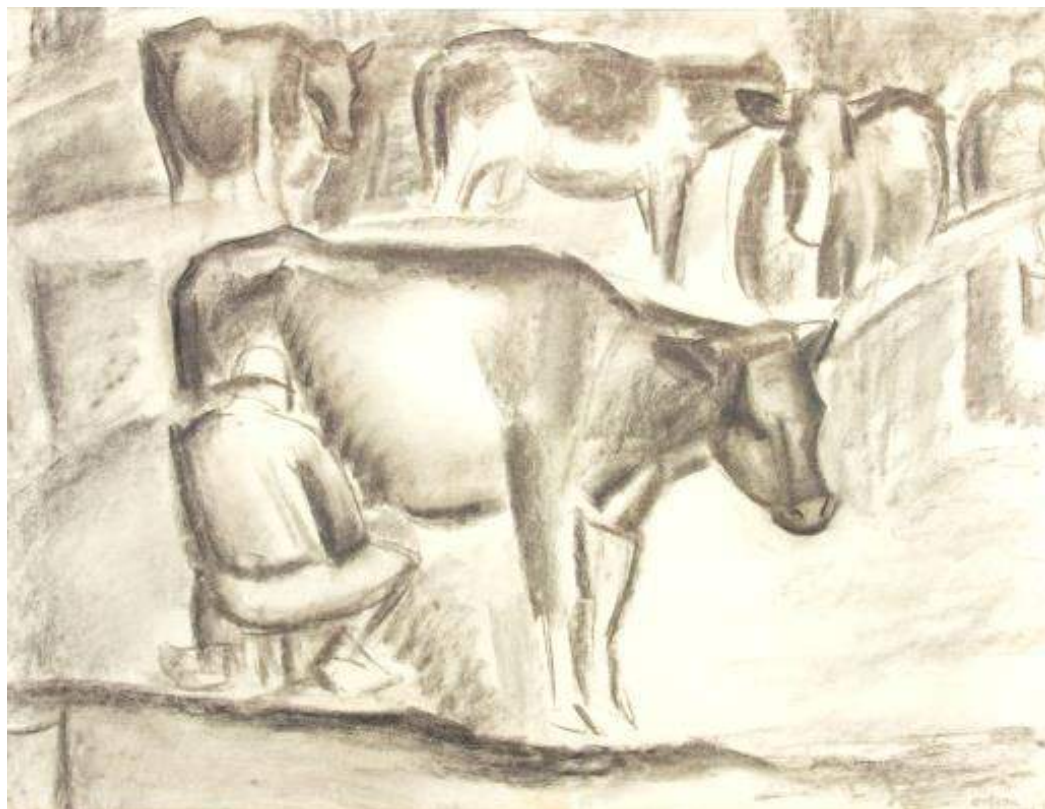
In de crisisjaren was het, zoals bekend, een moeilijke tijd. De vorige eigenaren van het voorhuis van de boerderij gingen dan ook failliet. De eerste generatie van De Hoop die het voorhuis hebben gekocht in die tijd kregen ook met moeilijke tijden te maken; De Hoop zelf overleed vroeg aan TBC. Om het hoofd boven water te houden ging zijn weduwe kamers verhuren in het voorhuis. De koeien bleven, met behulp van een daggelder. Het was het begin van een van de vele verbouwingen van de boerderij. Bij de meest recente verbouwing aan het achterhuis, door de vierde generatie De Hoop (nu De Groot) die daar zijn intrek heeft genomen, kwamen enkele authentieke details naar voren. Zo werden twee dichtgetimmerde bedsteden en een haard gevonden. Ook de waterput in de voormalige koeienstal zat er nog. Met behulp van een pompput werd het water uit het bassin naar de koeiendrinkbakken gepompt.

Het achterhuis is in al die jaren authentieker gebleven, deels bewoond en deels koeienstal. Met het verplaatsen van de koeien naar een nieuwgebouwde stal verdween ook de warmte van de koeien en daarmee het comfort voor de bewoners. Er was immers geen isolatie. Ook is er pas zo'n 50 jaar geleden een wc binnen gekomen, tot die tijd stond de plee nog naast het huis. De oude zolder van het achterhuis bestond uit verschillende delen die er door het seizoen heen in- en uitgehaald konden worden, om zo de hooizolder beter te kunnen laden of lossen.

Met de recente verbouwing van het achterhuis naar een woonhuis is er voor deze boerderij weer een hoofdstuk toegevoegd aan de vele wisselingen en indelingen die de boerderij gekend heeft, zowel qua indeling binnen, als qua provincie buiten!

Links: de originele waterput. Rechts: de oude hooizolder waar een deel van de te verdelen vloer in zicht is.

Leo Gestel: Beemster, houtskool op papier, 1922

BESTUURSLID (V) GEZOCHT

Het stichtingsbestuur van Boerderij & Erf AKV is op zoek naar versterking. Afgelopen voorjaarsbijeenkomst is afscheid genomen van Nel Hakkesteegt, die vele jaren haar steentje heeft bijgedragen aan het bestuur. En aan de Werkgroep Boerenerven.

In de hierdoor ontstane vacature zoekt het bestuur vervanging, liefst een vervangster, om een evenwichtig geheel te krijgen. Als u interesse hebt, neem eens contact op met voorzitter Arie Bassa: 06-18551895

FLESVOEDING

Soms lukt het niet om de natuur haar gang te laten gaan en moet er omwille van het behoud van het dier een fles aan te pas komen. Dat vereist wel de nodige inspanning van degene die hiervoor verantwoordelijk is. Tijden en hoeveelheden bepalen op zulke momenten het leven. Tegelijkertijd is het dankbaar werk, waarbij gemakkelijk een band ontstaat met het dier.

In vroeger tijden kreeg ook een kind vaker de fles. Sommige moeders hadden geen tijd om het aan de borst te leggen. Toch wordt flesvoeding vaak gezien als iets van de huidige tijd. Moeders geven hun baby van nature immers de borst. Maar dat is geen harde wetmatigheid. Archeologen van de Universiteit Leiden ontdekten dat in de eerste helft van de negentiende eeuw zuigelingen in de Beemster zelden of hooguit heel kort moedermelk kregen. De moeders hadden het te druk op het boerenbedrijf, denken de onderzoekers.

Ze was zelf ook verrast, laat Andrea Waters-Rist per e-mail weten. Eerder onderzoek had laten zien dat ook in vorige eeuwen flesvoeding werd gegeven, maar dat leek zich te beperken tot de steden en tot vrouwen uit lagere klassen die lange uren in de fabriek maakten. Maar in de Beemster ging het om een boerengemeenschap, dus werd verwacht dat de moeders hun kinderen één of twee jaar de borst zouden geven.

Waters is nu verbonden aan de universiteit van Western Ontario in Canada, maar werkte tussen 2011 en 2017 in Leiden. In die periode werd een kerkhof in Middenbeemster geruimd waarbij de skeletresten van ongeveer 500 personen werden opgegraven. De meesten van hen waren er begraven tussen 1830 en 1867, waarna het kerkhof werd gesloten.

De samenstelling van botresten vertelt veel over het voedingspatroon van mensen. Het team van Waters keek naar de zogeheten isotopenverhoudingen van stikstof en koolstof. De hoeveelheid afwijkende isotopen (stikstof-15 en koolstof-13) is in planten laag, maar wordt, hoe hoger je in de voedselketen komt, steeds groter. Bij baby's die borstvoeding krijgen, is die fractie groot, aldus Waters, omdat ze in feite hun voeding onttrekken aan het weefsel van hun moeder. Een effect dat je met koemelk niet hebt.

Maar de negentig baby's of kinderen die in Middenbeemster waren begraven, bleken helemaal geen moedermelk te hebben gekregen, of hooguit een korte tijd. De isotopenverhoudingen suggereren dat de kinderen al vrij snel koe- of geitenmelk kregen, vermoedelijk in de vorm van (brood)pap met suiker.

We hebben het idee dat vroege volkeren hun kinderen stevast borstvoeding gaven, schrijft Waters. En dat is veelal ook zo. Ik heb zelf met deze methodiek aangetoond dat jager-verzamelaars die duizenden jaren geleden door Siberië trokken, dat drie, vier jaar lang bij hun kinderen volhielden. Historische bronnen duiden erop dat dit ook bij de boerengemeenschap in de Beemster het geval zou zijn. Waters: De moeders werkten wel bij huis, maar kennelijk hadden ze het te druk met het melken van de koeien of het karnen. En het alternatief, dierlijke melk, was natuurlijk ruim voorhanden.

Oude prent, waarop een boerenvrouw staat afgebeeld, die haar zuigeling de borst geeft, terwijl twee andere vrouwen een kind water uit een kan geven. Uit: De Vijf Zintuigen van Frederick Bloemaert (1614-1690). Rijksmuseum.

Met dank aan: Joep Engels (april 2022).

DE HEG MOET TERUG IN HET LANDSCHAP

Het weer introduceren van een grote hoeveelheid heggen in ons landschap lijkt een simpele ingreep, die goed is voor de natuur, soortenrijkdom, opvang van koolstof, voorkomen van overstromingen en nog veel meer. Dat concludeert onderzoeker Kenneth Rijdsdijk.

Op de Kerkdijk in de Ooijpolder bij Nijmegen gaat Kenneth Rijdsdijk door de knieën bij een heg van esdoorn. Hij haalt een tuinschepje uit zijn rugzak, wroet even in de bodem en toont een kluit donkerbruine aarde. Kijk, de grond is stevig en brokkelig, het is geen los zand. En het krioelt van leven. Hij wijst op minuscule aaltjes, duizendpootjes, holletjes ter grootte van een speldenprik waarin kevers hun eitjes hebben gelegd, en een piepklein slakje. De heggenvormt humus, het is een kraamkamer van bodemorganismen.

Rijdsdijk hield eerder in Wageningen een hagenpreek, met een knipoog naar de prediking in de open lucht aan het begin van de Reformatie, toen het Calvinisten en Lutheranen verboden was openlijk hun geloof te betuigen. Rijdsdijks betoog gaat echter niet over het geloof maar over de natuur. Hij somt 21 redenen op waarom de heg moet terugkeren in het landschap. De Amsterdamse biogeograaf heeft het belang van de heggen onderzocht en vastgelegd in het boekje Heg, dat hij aanbood aan voorzitter Louise Vet van het deltaplan biodiversiteitsherstel.

Heggen boden ruim vijfhonderd jaar geleden bescherming aan gelovigen die zich afzetten tegen de katholieke kerk, maar ze waren vooral afrasteringen in het buitengebied, om vee binnen en roofdieren als wolven buiten te houden. Ook vormden ze natuurlijke buffers bij overstromingen van rivieren. En ze boden een schuilplaats aan tal van dieren, ook klein wild als haas en konijn waarop werd gejaagd.

Maar steeds meer heggen zijn uit het landschap verdwenen, aanvankelijk als gevolg van stads- en dorpsuitbreiding en de ontdekking van het prikkeldraad, en na de Tweede Wereldoorlog door de schaalvergroting in de landbouw die werd aangejaagd door de gedachte 'nooit meer honger'. Jaap Dirkmaat van de Vereniging Nederlands Cultuurland schat dat zeker 225.000 strekkende kilometer heg is weggehaald.

Dat heeft niet alleen het karakter van het kleinschalige landschap veranderd, maar ook de biodiversiteit teruggedrongen. Struiken en bomen in het landschap zijn voedsel, schuil- en broedplaats tegelijk voor vogels, insecten, paddenstoelen, reptielen en zoogdieren. Insecten zijn grotendeels verdwenen, en op de rode lijst van bedreigde zoogdieren staan voornamelijk soorten van het boerenland.

Die terugval in biodiversiteit is ernstig, maar Rijdsdijk gaat in zijn pleidooi voor terugkeer van de heg verder, hij kiest voor de holistische benadering. Heggen verbinden de natuurgebieden die als eilanden in ons landschap zijn overgebleven. Zo verbeteren ze de biodiversiteit, maar ze vangen ook koolstof op (een kilometer heg vangt net zoveel CO² als vijf bomen), ze stimuleren het bodemleven en ze bieden onderdak aan bestuivers zoals wilde bijen, en gewasplaagbestrijders zoals kevers, mijten en wantsen. Ze vermenigvuldigen de natuur.

Een heg biedt schaduw en vangt wind op en daarmee ook uitstoot van verkeer en stikstof en verwaaide gewasbeschermingsmiddelen uit de landbouw. De zachtere bodem houdt water vast, de begroeiing is een buffer voor plotselinge hoosbuien, die met de klimaatverandering vaker gaan voorkomen, en ze voorkomen het wegspoelen van de bodemlaag van akkers. In open landschap kan een explosie van muizen ontstaan. Heggen herhergen predatoren als bunzing en uil en ze breken die populaties op waardoor meer genetische diversiteit ontstaat.

Heggen leveren van oudsher ook hakhout, dat wordt gebruikt voor gereedschap en om vuurtjes te stoken. De heg is eigenlijk het duizendingendoekje van de natuur, en niet duur in aanplant en onderhoud.

Een heggenloos landschap is een ziektelandschap, zegt Rijdsdijk, waar plagen zich makkelijk ontwikkelen en verspreiden. Bijna alle van dier op mens overdraagbare ziektes als vogelgriep, Q-koorts en varkenspest worden door kleine knaagdieren overgebracht, blijkt uit onderzoek van het RIVM. Het is een nieuwe hypothese, maar denkt Rijdsdijk dat over tien jaar zeker duidelijk is dat heggen deze overdracht van zoönosen kunnen stoppen. Dergelijke ziektes zijn een grote schadepost, dus de aanplant van heggen is te vergoeden uit vermeden kosten.

Heg, een behaaglijk landschap voor mens en natuur, Kenneth Rijdsdijk, Uitgeverij Noordboek Natuur, € 14,90.

Met dank aan Onno Havermans (Trouw).

UITGAVEN VAN B&E AKV

In de loop van haar bestaan heeft B&E AKV een aantal boeken uitgegeven, waarin de boerderij centraal staat. De volgende zijn nog te koop, in de boekhandel, in Museum De Koperen Knop of bij de uitgever.

Het standaardwerk van het leven van de boeren, hun werk, hun hofsteden en hun betrokkenheid bij de streek. € 35,00.

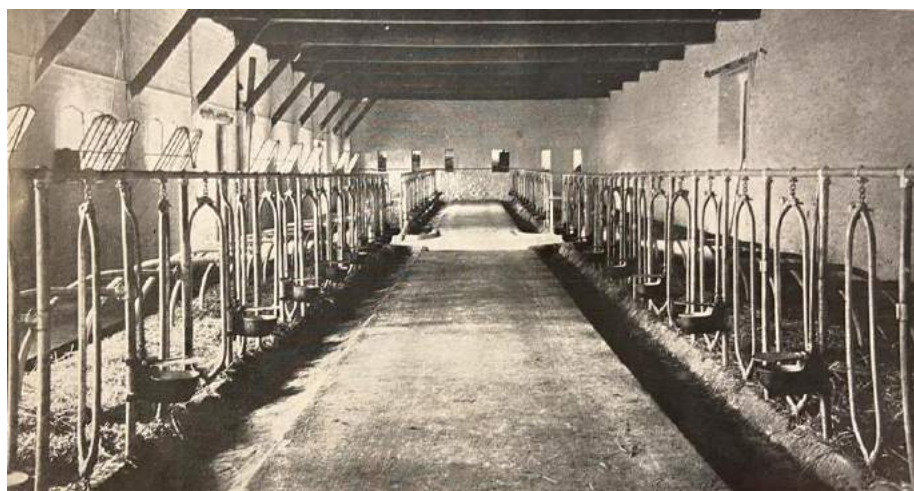
Over de herbestemmingen van boerderijen, waarin geen boerenbedrijf meer is. Met ideeën van hoe het kan, maar ook voorbeelden van hoe het niet moet. € 14,95.

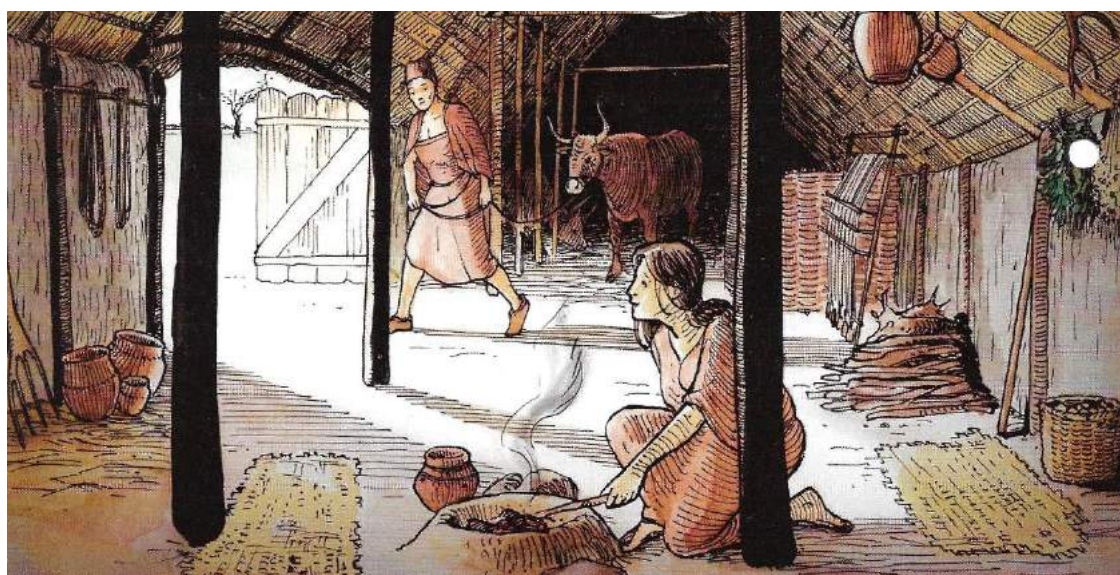
Informatie om aan de slag te gaan, met voorbeelden van wat u zelf kunt verbeteren en verduurzamen aan uw landelijke pand. € 14,95.

Mooie verhalen en foto's van boerenwerk uit vervlogen tijden. Vol herinneringen, nostalgie en herkenningspunten. € 14,95.

Een zogenaamde Amerikaanse stalinrichting.

Boerderij in de Bronstijd.

herbestemming, restauratie, renovatie & nieuwbouw

Naardijk 41 • 4221 PL, Noordwijk • T 07943 96000 • F 0794396000 • info@lakerveld.nl
Rijksweg 200711 • Alblaswaard 10 • 3716 XG • Bussche 14 • 3742 CB • 06-5375 9618 • info@lakerveld.nl

WWW.LAKERVELD-NOORDELOOS.NL

Herbestemming Maria Johanna Hoeve Noordeloos

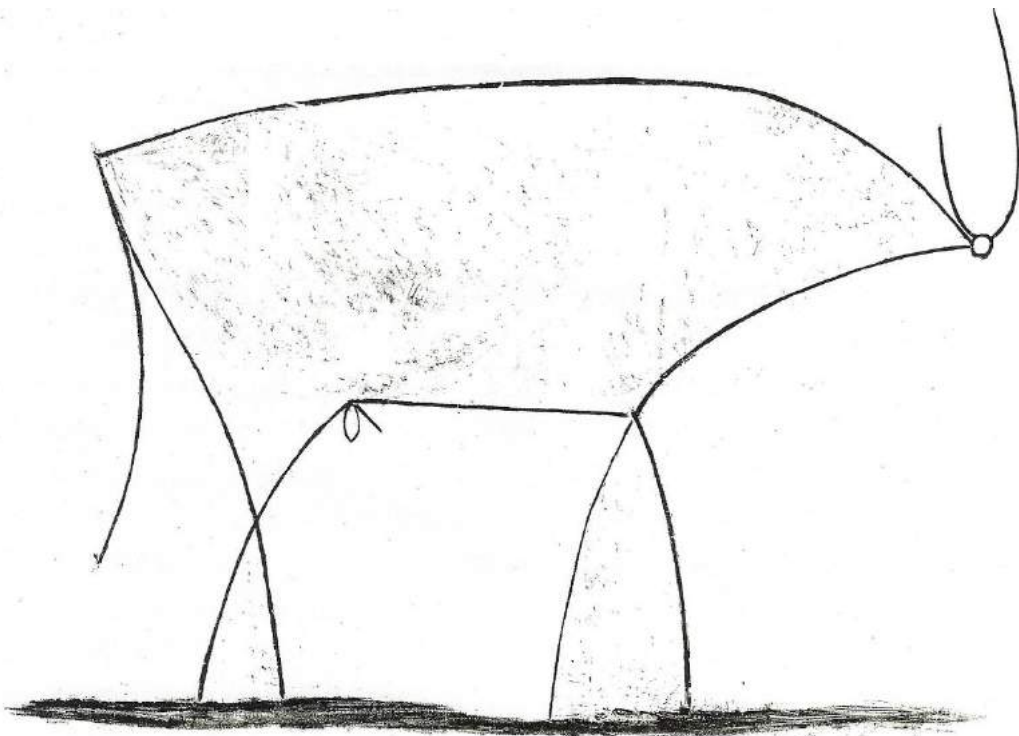
Dé makelaardij van de Alblasserwaard

Durpsstraat 63a • 2969 AD Oud-Alblas • 0184-691566 • info@koolvandenoren.nl

BOERDERIJ & ERF
alblasserwaard - krimpenerwaard - vijfheerenlanden

secretariaat: Sluis 57
2964 AT Groot-Amers
0184-661425
06-53759618
secretariaat@boerderijnerf.nl
www.boerderijnerf.nl

Een koe volgens Picasso.

REDACTIE & SAMENSTELLING:

LA CARRIOLA

tekst & advies

Dick de Jong
Buitendams 51
3371 BA Hardinxveld-Giessendam
06-22845889
djtekst@planet.nl